

Rapport 2011:79

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2

Nya vattenledningar inom Rimforsa – Linnäs

Invid RAÄ 22, 23, 74, 78, 94, 95 och 277

Rimforsa (Linnäs)

Tjärstad socken

Kinda kommun

Östergötlands län

Mats Magnusson

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM
AVDELNINGEN FÖR ARKEOLOGI

Nya vattenledningar inom Rimforsa – Linnäs

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Topografi och fornlämningsmiljö	4
Syfte	8
Metod och dokumentation	8
Resultat och åtgärdsförslag	8
Referenser	10
Tekniska uppgifter.	11

Omslagsbild: Utsikt över Smedjeviken, mot norr. Foto Mats Magnusson, ÖLM.

Ö S T E R G Ö T L A N D S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandsmuseum.se • www.ostergotlandsmuseum.se

Sammanfattning

Med anledning av att Kinda kommun ville låta anlägga nya allmänna vatten- och spillvattenledningar samt ett antal pumpstationer i den nordöstra delen av Rimforsa och i Linnäs, utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk utredning etapp 1 och 2. Utredningsarbetet pågick under 2007 och 2008. Ledningssträckornas längd beräknades uppgå till totalt ca 2 232 löpmeter.

Arbetet utfördes på uppdrag av Kinda kommun. Kart- och arkivstudier visade att flera intressanta fornlämningar kunde beröras av det aktuella arbetsföretaget. Enligt vaga medeltida uppgifter ska en borg/befäst gård ha legat i området. Vidare ska det ha funnits en avrättningsplats, befästningsvall, tingsplats m m utmed ledningssträckningen.

Utredningens etapp 2 omvandlades till antikvariska kontroller då markförhållandena och tillgänglighet utmed ledningssträckningen inte tillät sökschaktsgrävning (asfalt, vägbankar och småvägar). Två områden ansågs behöva stå under antikvarisk kontroll; den holme som ligger mellan bron över Smedjeviken och Linnässidan samt en sträcka utmed vägen väster om bron. Vid de antikvariska kontrollerna framkom inget av arkeologiskt intresse.

Mats Magnusson
antikvarie

Inledning

Den arkeologiska utredningen etapp 1 och 2 föranleddes av att Kinda kommun avsåg att förse den nordöstra delen av Rimforsa och Linnäs med nya vatten- och spillvattenledningar samt ett antal pumpstationer. Den totala ledningssträckningen beräknades uppgå till ca 2 232 m. Uppdragsgivare var Kinda kommun som även svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvariga för utredningsarbete och antikvariska kontroller var antikvarier Anders Lundberg, Fredrik Samuelsson och Mats Magnusson. Ansvarig för rapportarbetet är undertecknad.

Topografi och fornlämningsmiljö

Rimforsa finns omnämnt i skriftligt källmaterial från år 1356 och framåt (SOFI). Under medeltiden synes här ha

funnits ett antal gårdar. Vaga uppgifter finns även om att en medeltida borg/befäst gård, benämnd Forsholm, ska ha legat här (Widegren 1817). År 1402 sägs där även finnas ett "fiskeri", varav en ägolott doneras till nunnorna i Skänninge (SDHK 15862). I slutet av 1600-talet utgörs byn av fem gårdar, varav en anges vara gästgiveri (LMS D115-15:1). Genom byn löpte landsvägen mellan Kalmar och Linköping. Delar av gästgiveriet finns med i fornlämningsregistret som RAÅ 61. Den historiska bytomten är inte registrerad.

Platsen hade ett strategiskt läge där landsvägen korsade det smala sundet mellan sjöarna Åsunden och Järnlunden. På en ca 3 mil lång sträcka har det smala sundet utgjort den enda passagen över sjöarna. Hur långt tillbaka i tiden här funnits en bropassage är okänt, men en bro återges på en karta från år 1696 (LMS D115-15:1). Inägomarken till Rimforsa omfattade även udden på andra sidan bron.

Figur 3. Ledningssträckningen markerad på Fastighetskartan, blad 7F 9b och 7F 9i. Skala 1:5 000.

Av det äldre kartmaterialet framgår att en befästningsvall fanns omedelbart sydväst om broövergången. Delar av denna finns registrerad som fästning/skans, RAÄ 94. Öster om udden utgjordes Rimforsas rågång av vad som i 1787 års karta över Linnäs anges som "en gammal grav mellan Åsunden och Järnlunden" (LMS D115-23:1). Vid kartans upprättande var denna torrlagd. Omkring 80 år senare kom den "gamla graven" åter i bruk i form av anläggandet av Kinda kanal.

Ett eventuellt medeltida fäste, Forsholm, kan ha legat på udden/holmen mellan den befästa bron och vallgraven mot Linnässidan. I kartmaterialet från slutet av 1600-talet benämns hela udden/holmen "Galghagen". Platsen finns med i fornlämningsregistret, RAÄ 23, som avrättningsplats, varom även en på orten muntlig tradition finns noterad. Under vilken tid avrättningsplatsen kan ha varit i bruk är okänt. Häradets tingsplats har

åtminstone sedan 1660-talet varit förlagd till Kisa. I början respektive slutet av 1500-talet kan två olika häradshövdingar knytas till Rimforsa ("Forsa"), vilket stärker kopplingen till tings- och avrättningsplats och möjligen även en äldre befäst frälsegård (SDHK 38892, 38459).

Platsen för det medeltida Rimforsa har även varit brukad och bebodd under förhistorisk tid. Omedelbart nordöst om den historiska bytomten, mellan denna och gamla landsvägsbron, ligger RAÄ 74 och 95, en rund stensättning respektive ett flatmarksgravfält med ev boplätsrester. Uppgifter finns även om ytterligare, nu försvunna, gravfält (RAÄ 22). Utmed stranden, strax söder om bron, har ännu äldre lämningar påträffats i form av en lösfunnen hålmejsel och en rombisk bergartsyx (RAÄ 277-78). Strandzonen utmed sundet mellan Åsunden och Järnlunden bör ha varit ett attraktivt boplätsläge under alla tidsperioder.

Figur 4. Ledningssträckningen markerad på 1947 års fastighetskarta (RAK J133-7F9i49). Skala 1:5 000.

Figur 5. Ledningssträckningen markerad på 1787 års karta över Linnäs (LMS D115-23:1) ovanpå Fastighetskartan, blad 7F 9h och 7F 9i. Skala 1:5 000.

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen etapp 1 och 2 var primärt att fastställa huruvida fast fornlämning skulle komma att beröras av de planerade exploateringsarbetena. Lämningar som påträffades vid utredningen skulle dokumenteras avseende typ och utbredning.

Målsättningen var att inom utredningsområdet påvisa sammanhållna kulturhistoriska miljöer utifrån fornlämnings- och ort-/marknamnsbeståndet med kopplingar till det historiska kartmaterialet och resultat från tidigare undersökningar i närområdet.

Utredningens resultat ska vid eventuell framtida exploatering kunna ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar i ärendet samt utgöra ett underlag för uppdragsgivarens planeringsarbete. Utredningen ger förslag på vidare antikvariska åtgärder på de platser där möjlig fornlämning är belägen inför en eventuell exploatering.

Metod och dokumentation

Utredningen etapp 1 och 2 kom att innehålla fyra huvudmoment:

- Kart- och arkivstudier inklusive rektifiering av historiskt kartmaterial.
- Inventering i fält av utredningsområdet.
- Antikvariska kontroller utmed arkeologiskt intressanta sträckor.
- Sammanställning av resultaten i rapportform.

Kart- och arkivstudierna syftade till att ge en kulturhistorisk bakgrundsbild av området. Besiktningen syftade till att utröna om det inom det aktuella området fanns några, ovan mark, synliga lämningar. Eventuella lämningar skulle indelas i fyra kategorier efter dess antikvariska status. Här följer en definition av kategorierna.

- **Fast fornlämning.** Registrerad fast fornlämning med fornlämningsnummer (RAÄ-nr), utmärkt på ekonomiska kartan eller nyupptäckt fast fornlämning upprättad efter preliminär nummerserie.
- **Bevakningsobjekt.** Registrerad möjlig fornlämning med fornlämningsnummer (RAÄ-nr), ej markerad på ekonomiska kartan. Detta innebär att lämningens status ej går att avgöra genom okulär besiktning utan måste utredas vidare vid en eventuell exploatering.

- **Övrig kulturhistorisk lämning.** Lämningar med kulturhistoriskt värde, vilka normalt inte faller under Lagen om kulturminnen (SFS 1988: 950). Lämningar i denna kategori är de som inte uppfyller kriterierna för fast fornlämning. De kan dock betraktas som fornlämning om de t ex ingår i ett sammanhang, som motiverar en sådan status. Lämningarna bör karteras och dokumenteras och hänsyn bör tas vid exploatering.
- **Uppgift om.** Lämningar som är kända genom tidigare uppteckningar eller muntlig källa men som inte återfunnits eller bedömts kvarligga.

Ettap 2 delen av den arkeologiska utredningen fick ändras till antikvarisk kontroll då markförhållandena och tillgängligheten utmed de arkeologiskt intressanta områdena inte visade sig lämpade för sökschakt.

Resultat och åtgärdsförslag

Efter sammanställning av kart- och arkivstudier samt besiktning i fält konstaterades att flera intressanta områden skulle beröras av ledningsschaktningen. Området väster om bron över Smedjeviken ansågs intressant då ledningsdragningen där skulle passera den skans (RAÄ 94) som finns utmärkt på 1787 års karta. Vidare kunde

Figur 8. Ledningsschaktet längst upp på bolmen, mot NNV.
Foto Mats Magnusson, ÖLM.

Figur 7. Sträckor som kontrollerades antikvariskt markerade i grönt och ledningssträckningen i gult. På Fastighetskartan, blad 7F 9h och 7F 9i. Skala 1:5 000.

den ås som skansen löpt utmed möjligtvis innehålla rester efter gravhögar (Nordenskjöld 1878). Ledningsarbetet på holmen ställdes under antikvarisk kontroll då det där kunde finnas lämningar efter både en avrättningsplats (RAÄ 23) och en borg/befäst gård.

Vid den antikvariska kontrollen längs sträckan som skansen (RAÄ 94) ska ha korsat påträffades inga rester av denna. Ledningarna grävdes till största del ned i den moderna vägbanken. Schaktets totala längd var ca 30 m, bredden ca 2 m och djupet varierade mellan 1,1-1,8 m.

Vid schaktningen på holmen visade det sig att berg kom i dagen, direkt under grästorven, längs stora delar av sträckningen. Detta medförde att ledningen kom att förläggas grunt över hela holmen och inget av arkeologiskt intresse framkom. Totalt kontrollerades ca 180 löpmeter schakt som var ca 1,0 m brett och med ett djup som varierade mellan 0,8-1,0 m.

Vid eventuell framtida exploatering i det nu aktuella området rekommenderar Östergötlands museum att hänsyn tas till att lämningar efter en avrättningsplats, borg/befäst gård, skans m m kan finnas oupptäckta på platsen.

Referenser

Nordenskjöld, C-F. 1934. Östergötlands minnesmärken. Ur: *Östergötlands Fornminnes- och museiförening 1933-34*.

Widegren, P D. 1828. *Försök till en ny beskrifning öfver Östergötland*. Andra bandet. Linköping.

Lantmäteristyrelsen (LMS). Akt D115-15:1. Tjärstads sn, geometrisk avmätning 1696 över Rimforsa.

Lantmäteristyrelsen (LMS). Akt D115-23:1. Tjärstads sn, ägomätning 1787 över Linnäs.

Rikets allmänna kartverks arkiv (RAK). Äldre ekonomiska kartan, 1947, blad J133-7F9i49 Rimforsa.

Svenskt diplomatariums huvudkartotek (SDHK).

Institutet för språk och folkminnen (SOFI)

Tekniska uppgifter

Områden	Rimforsa, Linnäs
Socken	Tjärstad
Kommun	Kinda
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnummer	RAÄ 22, 23, 74, 78, 94, 95 och 277
Ekonomiska kartans blad	075 98 (7F 9i Rimforsa)
Koordinater	X6446249-6446574, Y1493197-1493408
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk utredning etapp 1 och 2 (antikvarisk kontroll)
Länsstyrelsens dnr	431-19448-07
Länsstyrelsens handläggare	Carin Claréus
Länsstyrelsens beslut	2007-10-10
ÖLM dnr	485/07
ÖLM projektnr	530710
Uppdragsgivare	Kinda kommun
Kostnadsansvarig	Kinda kommun
Projektledare	Anders Lundberg, Fredrik Samuelsson, Mats Magnusson
Rapport	Mats Magnusson
Fynd	-
Foto	Digitalt
Analyser	-
Grafik	Mats Magnusson
Renritning	-
Grafisk form	Lasse Norr
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2011:79 © Östergötlands museum

Med anledning av att Kinda kommun ville låta anlägga nya allmänna vatten- och spillvattenledningar samt ett antal pumpstationer i den nordöstra delen av Rimforsa och i Linnäs, utförde Östergötlands läns-museum en arkeologisk utredning etapp 1 och 2. Utredningsarbetet pågick under 2007 och 2008. Ledningssträckornas längd beräknades uppgå till totalt ca 2 232 löpmeter.

Kart- och arkivstudier visade att flera intressanta fornlämningar kunde beröras av det aktuella arbetsföretaget. Enligt vaga medeltida uppgifter ska en borg/befäst gård ha legat i området. Vidare ska det ha funnits en avrättningsplats, befästningsvall, tingsplats m m utmed ledningssträckningen.

Utredningens etapp 2 omvandlades till antikvariska kontroller då markförhållandena utmed ledningssträckningen inte tillät sökschakts-grävning (asfalt och vägbankar). Två områden ansågs behöva stå under antikvarisk kontroll, nämligen den holme som ligger mellan bron över Smedjeviken och Linnässidan samt en sträcka utmed vägen väster om bron. Vid de antikvariska kontrollerna framkom inget av arkeologiskt intresse.